

RK 5995/06

Disciplinåtgärd enligt högskoleförordningen (1993:100)

LÄNSRÄTTEN I STOCKHOLMS LÄN

Rotel 661

DOM

2006-09-08 Meddelad i Stockholm

Mål nr 604-06

KLAGANDE

K. K.

MOTPART

Kungliga Tekniska Högskolan, Disciplinnämnden

ÖVERKLAGAT BESLUT

Disciplinnämnden vid Kungliga Tekniska Högskolans beslut den 14 december 2005, Dnr 930-2005-0781

SAKEN

Disciplinåtgärd enligt högskoleförordningen (1993:100)

BAKGRUND, YRKANDE M.M.

Den 10 juni 2005 inkom examinator C. T. med en anmälan till Disciplinnämnden vid Kungliga Tekniska Högskolan angående misstanke om att K. K. försökt vilseleda vid tentamen i matematisk systemteori den 2 juni 2005 kl. 8-13 genom att ha haft otillåtet hjälpmedel i form av en räknare. I anmälan finns följande uppgifter: Omkring 11.30-tiden registrerade tentamensvakten L. S. ett pipande ljud. Ljudet visade sig härröra från K. K:s miniräknare av modell Hewlett Packard 48GX. Vakten uppger att räknaren inte legat på K. K:s bord under de första timmarna. Tentamensvakten vet dock inte var räknaren förvarats fram till upptäckten. Miniräknaren togs i beslag och K. K. tilläts fortsätta tentera. Eftersom examinatoren enligt reglerna inte tilläts söka igenom räknaren vet han inte om den innehöll något otillåtet lagrat material.

Disciplinnämnden beslutade den 14 december 2005 att med stöd av 10 kap. 1 § första stycket 1 och 2 § högskoleförordningen stänga av K. K. under fyra veckor från och med den 18 januari 2006 till och med den 14 februari 2006. Som skäl för beslutet anfördes följande. Tydlig information om tillåtna hjälpmedel har givits såväl före tentamen som vid tentamenstillfället. Enligt tentamensbestämmelserna är det endast tillåtet att medföra av examinator på förhand uppgivna hjälpmedel till tentamen. K. K. har bara genom att ha med sig räknaren brutit mot dessa bestämmelser. Hans påstående om att han inte förstått att räknaren varit otillåtet hjälpmedel förtjänar inget avseende. Villfarelse om gällande bestämmelser är inte ursäktande. Det är klarlagt att K. K. använt räknaren en hel del under tentamen. Disciplinnämnden finner det styrkt att K. K. gjort sig skyldig till överträdelse av disciplinföreskrifterna i 10 kap. 1 § 1 st 1 p högskoleförordningen. Förseelsen är av sådan art att annan påföljd än avstängning inte kan förekomma.

K. K. överklagar beslutet och yrkar i första hand att länsrätten skall upphäva disciplinnämndens beslut. I andra hand yrkar han att länsrätten skall bestämma den disciplinära åtgärden till varning. Till stöd för sin talan anför han bl.a. följande. Enligt interna regler på Kungliga Tekniska Högskolan skall examinator i både kurs-PM och på tentamensformuläret informera studenterna om vilka hjälpmedel som är tillåtna. Detta gäller även om inga hjälpmedel är tillåtna. Enligt de ifrågasvarande föreskrifter skall beträffande miniräknare tydliga regler anges i både kurs-PM och vid skrivningstillfället. Vid aktuell tentamen har ansvarig examinator vid Kungliga Tekniska Högskolan i strid mot interna regler underlåtit att såväl i kurs-PM som i tentamensformulär klargöra att räknare utgjort otillåtet hjälpmedel vid tentamenstillfället. Om examinatorn följt de interna föreskrifterna skulle han inte ha använt sig av en räknare. Eftersom han inte uppfattat att räknaren utgjorde ett otillåtet hjälpmedel, utan tvärtom förutsatte att sådan kunde nyttjas under tentamen, använde han vid några tillfällen räknaren helt öppet för att bl.a. multiplicera hela matriser på en gång i stället för att räkna i omgångar samt för att kontrollräkna gjorda uträkningar. Till följd av sin villfarelse använde han helt öppet sin räknare under tentamenstillfället, vilken var försedd med pip-ljud. Detta uppmärksammades av en annan student som kontaktade tentamensvakten med förfrågan huruvida räknare utgjorde ett otillåtet hjälpmedel eller inte. Eftersom han inte haft uppsåt att nyttja ett otillåtet hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligen försökt vilseleda vid tentamenstillfället saknas det rättslig grund att vidta disciplinär åtgärd emot honom. En disciplinär åtgärd får endast vidtas mot en student som uppsåtligen nyttjat otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligen försökt vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas. Oaktsamhet (culpa) av student inte läggs till grund för beslut om disciplinära åtgärder av ifrågasvarande slag. Av RÅ 1996 ref. 15 framgår att det ställs höga beviskrav vid disciplinära åtgärder. Av utredningen skall det klart framgå att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen och då givetvis uppsåtligen.

UTREDNINGEN I MÅLET

I protokoll fört vid sammanträde med Kungliga Tekniska Högskolans disciplinnämnd den 14 december 2005 anges bl.a. följande. Tillåtna hjälpmedel vid tentamen den 2 juni 2005 var penna, radergummi och formelsamling som var bifogad tentamen. Informationen om tillåtna hjälpmedel gavs skriftligen såväl i kurs-PM som på skrivningsformuläret och på tavlan i skrivsalen. Dessutom informerades studenterna muntligen om tillåtna hjälpmedel vid tentamenstillfället. När tentamen pågick i ca 2,5 timmar upptäckte tentamensvakten att K. K. hade med sig en miniräknare. Räknaren beslagtogs och K. K. tilläts fortsätta tentera. Räknaren genomsöktes inte efter otillåtet material i anslutning till upptäckten. Eftersom räknaren har ett minneskort på 128 kb finns det möjlighet att lagra text, formler och program i den. K. K. har uppgivit att han inte uppfattat att räknaren utgjort otillåtet hjälpmedel på tentamen. Han har aldrig haft för avsikt att fusk. Detta borde bevisas genom att han haft på räknarens ljud under pågående tentamen. Han har under tentamen använt räknaren dels för att multiplicera matriser, dels för att kontrollräkna uppenbara uträkningar. Vad han vet har det inte funnits vare sig formler eller lagrad text i räknaren. K. K. uppger vidare att han varken tagit del av den information som givits på tentamensformuläret eller kursens hemsida angående tillåtna hjälpmedel. Anledningen till detta har varit ouppmärksamhet och nonchalans. Han uppger att han inte brukar vara så observant på sådan information. Vidare har han anført att det är möjligt att muntlig information gavs vid tentamenstillfället men han varit okoncentrerad och inte hört informationen. Det inträffade beror på att han inte tagit reda på vad som gällde vid tentamen.

Domskäl

Tillämpliga bestämmelser

Enligt 10 kap. 1 § 1 högskoleförordningen får disciplinära åtgärder vidtas mot studenter som med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas.

Av 10 kap. 2 § samma förordning framgår att de disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Ett beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan. Beslutet skall avse en eller flera perioder, dock sammanlagt högst sex månader. Ett beslut om avstängning får också begränsas till att avse tillträde till vissa lokaler inom högskolan.

Enligt förarbetena till vissa ändringar i högskolelagen bör möjligheten att utdela varning utnyttjas vid smärre förseelser. Avstängning är dock den normala påföljden vid fusk. Avstängning för längre tid än

tre månader bör endast ske vid upprepade förseelser eller synnerligen grova fall som t.ex. plagierande av uppsats (prop. 1981/82:193 s. 7).

Länsrätten gör följande bedömning

Det är klarlagt att K. K. medfört och använt ett otillåtet hjälpmedel vid tentamen. Länsrätten anser inte att det kan uteslutas att han inte har varit medveten om att det skedde i strid med gällande regler för tentamen. Det är alltså möjligt att K. K. inte medvetet fuskat vid tentamen. Det är riktigt som K. K. anför att det ställs höga krav på bevisningen när det gäller disciplinära åtgärder. Det krävs att det klarläggs att den som misstänks för fusk har försökt vilseleda vid tentamen.

Bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen skall enligt länsrättens mening tolkas så att disciplinåtgärder får vidtas såväl mot den som, utan att lyckas med det, försöker vilseleda, som mot den som faktiskt använder sig av otillåtna hjälpmedel. I sistnämnda fall, som det är fråga om i detta mål, anser länsrätten att bestämmelsen inte kan tolkas så att den som faktiskt använt sig av otillåtna hjälpmedel utan vidare kan undgå disciplinansvar när vilseledandet skett utan direkt uppsåt, t.ex. då det sker till följd av att vederbörande inte tagit reda på de regler som gäller tentamen.

I målet är utrett att skriftlig information om tillåtna hjälpmedel getts i flera sammanhang, bl.a. i kurs-PM, på kursens hemsida och på skrivningsformuläret. Utöver detta gavs även muntlig information om tillåtna hjälpmedel i samband med tentamen. Vad K. K. anför om sin okunskap om tillåtna hjälpmedel innebär inte att han kan undgå disciplinansvar. Förseelsen är av sådan art att annan påföljd än avstängning inte kan förekomma. Överklagandet skall därför avslås.

Domslut

Länsrätten avslår överklagandet.
Helena Jäderblom

I avgörandet har, förutom chefsrådmannen Helena Jäderblom, deltagit nämndemännen Birgitta Mårtensson, Ylva Engstedt och Margareta Murad.

KAMMARRÄTTEN I STOCKHOLM

Avdelning 03

DOM

2007-08-31 Meddelad i Stockholm

Mål nr 5995-06

KLAGANDE

K. K.

MOTPART

Kungliga Tekniska högskolan

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Länsrättens i Stockholms län dom den 8 september 2009 i mål nr 604-06

SAKEN

Disciplinåtgärd enligt högskoleförordningen (1993:100)

K. K. yrkar att kammarrätten med ändring av länsrättens dom upphäver disciplinnämndens beslut.

Kungliga Tekniska högskolan (KTH) bestrider bifall till överklagandet.

K. K. anför till stöd för sin talan i huvudsak följande. Han har inte uppsåtligt försökt att vilseleda vid tentamen genom att medföra och bruka en miniräknare. Ansvarig examinator har i strid med KTH:s interna föreskrift nr 6/02 underlåtit att såväl i kurs-PM som i tentamensformuläret klargöra att miniräk-

nare utgjort ett otillåtet hjälpmedel vid tentamenstillfället. Som en följd av villfarelsen har han helt öppet nyttjat en miniräknare försedd med pip ljud under tentamenstillfället, vilket uppmärksammades av flera personer nära honom. Något försök att dölja användandet av miniräknaren under tentamenstillfället har inte skett. Härav följer att han uppenbarligen inte haft uppsåt att utnyttja ett otillåtet hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamenstillfället. Vidare måste det understrykas att ansvarig examinator inte heller på skrivtavlan fullgjort sin informationsplikt enligt den interna föreskriften. Det finns därför inte laga grund för att vidta disciplinära åtgärder mot honom.

Länsrättens tolkning av bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen innebär att det föreligger ett "strikt ansvar" oberoende av "dolus eller culpa" hos den ansvarige. Tolkningen står i strid med Regeringsrättens bedömning i rättsfallet RÅ 1996 ref. 15 såväl beträffande bevisbörda som beviskrav samt med förarbetena och bestämmelsens ordalydelse.

KTH anför bl.a. följande. K. K. har enligt KTH:s mening uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamen genom att medföra och använda ett otillåtet hjälpmedel. Enligt praxis på området krävs inte direkt uppsåt för ansvar enligt bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen. Det är tillräckligt att man förstår vad man gör för att kravet på uppsåt skall vara uppfyllt.

Vilka regler som gäller vid ett visst tentamenstillfälle styrs bl.a. av ämnesområdet, den pedagogik som använts i aktuell kurs och vilka kunskaper som skall mätas. En uppräknning av samtliga otillåtna hjälpmedel skulle i de flesta fall bli mycket omfattande och ogenomtränglig för studenterna. Examinator har alltid att noga överväga formuleringen av reglerna för respektive examination. Vid i målet aktuell examination, där 13 tentander deltog, har tydligt angetts vad som är tillåtet och det råder ingen tvekan om att uppräknningen är uttömmande. Dessutom är det klarlagt att informationen getts såväl skriftligen som muntligen vid ett flertal tillfällen under kursen. Av handlingarna i disciplinärendet framgår att K. K. vid tidpunkten för den aktuella tentamen hade studerat vid KTH under nästan tre läsår och examinerats i 17 kurser. K. K. måste således ha varit väl förtrogen med skyldigheten att noga ta reda på vilka regler som gäller för viss tentamen och den praxis för utformningen av tentamen som gäller vid KTH samt att bestämmelserna varierar från ett examinationstillfälle till ett annat. Dessutom har han varit väl insatt i var dessa närmare bestämmelser står att finna. Vid själva tentamenstillfällena ges alltid information om tillåtna hjälpmedel och vad som i övrigt gäller för aktuell tentamen. Vid i målet aktuell tentamen gavs muntlig information om tillåtna hjälpmedel och sådana hjälpmedel fanns antecknade på tavlan i skrivsalen samt angavs även på handlingen med tentamensuppgifter. Utformningen av den information som getts ger inte anledning att anta att räknaren utgjort ett tillåtet hjälpmedel. Mot bakgrund av den erfarenhet som K. K. har av examination vid KTH och den information som getts framstår det som osannolikt att han inte förstått att räknaren varit ett otillåtet hjälpmedel.

Uppgiften att K. K. öppet använt en miniräknare med pip ljud stöds inte av utredningen i ärendet. Det är inte klarlagt att räknaren förvarats öppet på bänken under hela tentamenstiden. Enligt uppgift i anmälan och av rastvakt vid genomförd kontroll har den inte funnits på bänken. Räknaren kan även användas utan att avge ljudsignal. Vidare uppmärksammade tentamensvakt och medtentand pip ljudet från räknaren först tre och en halv timmar in på tentamenstiden. KTH anser inte att användandet av en räknare som endast ljuder vid felaktigt handhavande kan utgöra en omständighet till stöd för att användandet skulle ha skett öppet. Det faktum att ingen av vakterna vid genomförda kontroller sett räknaren och att pip ljudet hördes först när större delen av tentamenstiden förlöpt talar snarare för att K. K. sökt dölja användandet.

Den av K. K. åberopade interna föreskriften nr 6/02 är uppdelad i tre delar som var för sig innehåller regelverket för respektive adressat. Den åberopade delen av föreskriften är regelverket ämnat för examinator. I regelverket ämnat för tentand anges att tentand är skyldig att känna till vilka hjälpmedel som är tillåtna, att endast av examinator på förhand medgivna hjälpmedel får tas med till tentamen och att dessa uppgifter står att finna i kurs-PM och på tentamensformuläret. Vidare anges att tentamensvakt, examinator eller ansvarig lärare får kontrollera hjälpmedel. Examinator har i föreliggande fall uppfyllt skyldigheterna gentemot tentanderna. Det är klarlagt att tydlig såväl muntlig som skriftlig information om tillåtna hjälpmedel getts vid ett flertal tillfällen under kursen och att informationen funnits i kurs-PM och på tentamensformuläret. I övrigt kan noteras att alla andra studenter vid detta tentamenstillfälle och tidigare haft klart för sig att miniräknaren var ett otillåtet hjälpmedel. K. K. har genom förfarandet skaffat sig en fördel framför kamraterna.

K. K. har därefter kommit in med ett yttrande den 5 mars 2007 varvid han bilagt och åberopat skriftliga redogörelser av vissa medtentander för att visa att nyttjandet av miniräknaren skett på ett öppet sätt och att han inte försökt dölja något.

KTH har med anledning av yttrandet anfört bl.a. följande. Skriftlig information om tillåtna hjälpmedel har under kursens hela gång funnits tillgänglig i anvisningarna för kursen. Lydelsen är tydlig och utesluter allt annat än det som är särskilt angett som hjälpmedel. Det kan inte råda något som helst tvivel om den bristande tillåtligheten av räknare. Utöver denna skriftliga information i anvisningarna har skriftlig information getts i tentamensformuläret. Lydelsen är också här tydlig och utesluter allt annat än det som särskilt angetts som hjälpmedel. Information har också getts muntligen under kursens gång och vid tentamenstillfället. Dessutom fanns tillåtna hjälpmedel angivna på tavlan i salen där tentamen hölls.

Av åberopad intern föreskrift nr 6/02 framgår, utöver det som anförs i överklagandet, under rubriken Hjälpmedel i avsnittet Tentand att tentand är skyldig att känna till vilka hjälpmedel som är tillåtna, att endast av examinator på förhand medgivna hjälpmedel får medföras till tentamen samt att uppgift om tillåtna hjälpmedel återfinns i kurs-PM och på tentamensformuläret. Den interna föreskriften kräver ett mer nyanserat läsande än att enbart ta sikte på den i föreskriften förekommande svagheten i formuleringen om miniräknare i avsnittet Examinator. Det är fullständigt orimligt att det här inträffade förbiseendet skulle tillförsäkra en chanstagande student genväg till en lyckad examination utan hänsyn till de regeljolala studenterna och deras prestationer utan förbjudna hjälpmedel. Att så överse med försök till vilseledande strider mot reglerna om likabehandling av studenter.

Under utredningen av ärendet och inför disciplinnämnden uppgav K. K. att han inte tagit del av anvisningarna och att han inte brukar fästa så stor vikt vid formell information. Att inte ta del av bestämmelser fritar inte från ansvar. I överklagandet uppger K. K. däremot att han inte underlåtit att ta del av gällande regler och att han är väl förtrogen med den interna föreskriften. K. K., som deltagit i ett stort antal tentamina vid KTH, har under utbildningen haft att ta del av anvisningar om tillåtna hjälpmedel med en utformning motsvarande den i ärendet aktuella. Av skriftliga utsagor som bifogats K. K:s yttrande den 5 mars 2007 framgår att de tre tentander som lämnat utsagorna haft klart för sig att räknare var ett otillåtet hjälpmedel. Tvivel uppstod först när K. K:s nyttjande av räknaren observerades. Tentamensanvisningarna har för dessa personer varit tydliga och uteslutit räknare. Inte heller någon av de övriga i tentamen deltagande studenterna använde räknare.

K. K. har slutligen anfört att den interna föreskriften under avsnittet Examinator enligt hans mening är fullständigt klar och att det är ostridigt att ansvarig examinator inte följt vad som där föreskrivits vad gäller information om tillåtligheten av miniräknare vid tentamen. Om föreskriften följts hade han inte svävat i villfarelse om tillåtligheten. Uppsåt från hans sida är därmed uteslutet och förutsättningar att meddela honom disciplinpåföljd finns således inte.

Domskäl

I länsrättens dom redogörs för de tillämpliga bestämmelserna i högskoleförordningen.

Det är ostridigt i målet att K. K. har använt sig av en miniräknare vid det aktuella tentamenstillfället och att sådan räknare inte uttryckligen angetts som otillåten i den information som getts inför provet. Han har själv uppgett att han inte haft uppsåt att vilseleda vid tentamen. Frågan är främst om hans påstådda okunskap om eller underlåtenhet att ta reda på vad som faktiskt utgjort tillåtna hjälpmedel medför att disciplinansvar inte kan åläggas honom.

Enligt KTH:s interna föreskrift nr 6/02 gäller bl.a. att tentand är skyldig att känna till vilka hjälpmedel som är tillåtna och att endast sådana hjälpmedel som på förhand medgetts av examinator får medföras till tentamen. Uppgift om vilka hjälpmedel som är tillåtna vid tentamen skall framgå av kurs-PM samt på tentamensformuläret. Vidare anges i föreskriften att examinator avgör vilka hjälpmedel som får användas vid tentamen och att denne både i kurs-PM och på tentamensformuläret skall informera de studerande om vilka hjälpmedel som är tillåtna. Om inga hjälpmedel tillåts skall även detta finnas angivet. De studerande har rätt att i god tid få kännedom om vilka hjälpmedel som är tillåtna och det åligger även examinator att tillse att tentamensvakterna är informerade om tillåtna hjälpmedel. Texten på tentamensformuläret är därför viktig. Beträffande miniräknare skall tydliga regler anges både i kurs-PM och på tentamensformuläret, exempelvis med

- "Miniräknare ej tillåten".
- "Typgodkänd miniräknare tillåten" (exempelvis utan texthantering).
- "Miniräknare får ej innehålla information med anknytning till kursen".

Överträdelse härav betraktas som fusk.

Kammarrätten gör följande bedömning.

Eftersom en disciplinär åtgärd i form av avstängning utgör ett allvarligt ingrepp mot den enskilde studenten förutsätter en sådan åtgärd att det av utredningen klart framgår att studenten har gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen. Därri inbegrips, förutom att de faktiska omständigheter som utgör förseelsen föreligger, i förevarande fall att studenten har handlat med uppsåt.

Inom straffrätten föreskrivs beträffande vissa brott, t.ex. svindleri (9 kap. 9 § brottsbalken, BrB), ett s.k. subjektivt överskott i form av att handlingen skall ha utförts med ett visst syfte. Rekvisitet uttrycks med orden "för att" eller "söker" och omfattas av krav på direkt uppsåt. I förevarande fall skulle en analog tolkning av 10 kap. 1 § högskoleförordningen innebära ett krav på att K. K. utfört gärningen med direkt uppsåt att vilseleda vid provet. Han har i detta hänseende invänt att han - eftersom han skulle ha uppfattat reglerna så, att miniräknaren var ett tillåtet hjälpmedel - saknat sådant uppsåt och att sanktion därför inte kan beslutas. Det kan emellertid enligt kammarrättens uppfattning inte ha varit lagstiftarens mening att en tentand genom att hålla sig i ovetskap om reglerna för tillåtna hjälpmedel vid tentamen på så sätt skulle kunna undgå sanktioner för fusk. En sådan tolkning av 10 kap. 1 § högskoleförordningen i analogi med bestämmelserna i BrB är således, som länsrätten anfört, inte rimlig.

Av utredningen framgår att K. K. har avsiktligt medfört och använt miniräknare vid provet, uppenbarligen för att därmed förbättra sitt provresultat, samt att denna ej utgjort tillåtet hjälpmedel. Om han inte ertappats skulle han därmed ha vilselett bedömaren vid provet. Allmänt gäller i svensk straffrätt att okunnighet eller felaktig uppfattning om rättsregler (rättsvillfarelse) inte medför frihet från ansvar. Samma princip bör tillämpas på förevarande fall. Tillämpningen innebär att det saknar betydelse om han oavsiktligt brutit mot bestämmelserna i den mening att han inte känt till dessa. Undantagsvis kan rättsvillfarelse beaktas vid bedömningen om den är uppenbart ursäktlig, exempelvis genom att gärningsmannens uppfattning har sin grund i felaktigheter i lagstiftningen eller felaktiga upplysningar från någon myndighet eller annan auktoritativ källa (jfr 24 kap. 9 § BrB). Som framgår av lydelsen är bestämmelserna avsedda att tillämpas restriktivt. I den mån K. K. varit föremål för sådan villfarelse har emellertid inte framkommit någon sådan omständighet som föranleder att denna skulle kunna beaktas. Det har därför funnits fog för beslutet att avstänga K. K. från utbildningen i fyra veckor. Överklagandet skall således avslås.

Domslut

Kammarrätten avslår överklagandet.
Lars Trägård, kammarrättsråd

Thomas Ekroth, kammarrättsråd referent

Jenny Kvarnholt, tf assessor